

Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Ερωτοπαίγνια* ή *Καταλόγια*. Στίχοι περί έρωτος και αγάπης)

Τα *Ερωτοπαίγνια* ή *Καταλόγια*. Στίχοι περί έρωτος και αγάπης, όπως αλλιώς είναι γνωστά στη σύγχρονη βιβλιογραφία, αποτελούν μία αξιόλογη συλλογή ερωτικών ποιημάτων του 15ου αιώνα, που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά, με βάση το χειρόγραφο 8241 του Βρετανικού Μουσείου, αναδιαταγμένη και με τον περιοριστικό τίτλο *Αλφάβητος της Αγάπης*, από τον Wilhelm Wagner –με τη φιλολογική συνδρομή του λόγιου Δημήτριου Βικέλα– στα τέλη του 19ου αιώνα (1879). Το βιβλίο αποτελεί συλλογή 112 ερωτικών τραγουδιών που, κατά τον εκδότη Wagner, συνδέονται με το νησί της Ρόδου, ορισμένα από τα οποία χρονολογούνται από την περίοδο των Ιωαννιτών ιπποτών (1309-1522). Λίγο αργότερα, το 1913, δύο διαπρεπείς μελετητές του μεσαιωνικού και νεότερου πολιτισμού μας, ο Ολλανδός D. C. Hesselning και ο Γάλλος H. Pernot, επανεκδίδουν, με μεγαλύτερη προσοχή, αλλά υπό τον –μάλλον αυθαίρετο (Λεντάρη 2007, 1057)– τίτλο *Ερωτοπαίγνια*, τη συλλογή, στη γνωστή σειρά *Bibliothèque grecque vulgaire* (τόμος 10). Η τελευταία έκδοση της συλλογής, η οποία κυκλοφόρησε μόλις πρόσφατα στην αξιόλογη σειρά «Παλιότερα Κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» (αρ. 10) του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], φέρει τον τίτλο *Καταλόγια*. Στίχοι περί έρωτος αγάπης, είναι εκσυγχρονισμένη ορθογραφικά και τονικά, και την έχει επιμεληθεί η Βίκη Παναγιωτοπούλου-Δουλαβέρα (2017).¹

Περιεχόμενο

Η συλλογή, στην έκδοση Hesselning & Pernot 1913, από την οποία αντλήσαμε τα ανθολογούμενα αποσπάσματα, αποτελείται από 714 στίχους στους οποίους

¹ Επειδή η έκδοση είναι πολύ πρόσφατη (Δεκέμβριος 2017) και κυκλοφόρησε αρκετό καιρό μετά τη σύνταξη και την τελική επιμέλεια της ενότητας, δεν στάθηκε δυνατό να αξιοποιηθεί ως πηγή για μια σφαιρικότερη παρουσίαση. Η αναφορά της στην παρούσα εισαγωγή καθώς και στη βιβλιογραφία γίνεται προς ενημέρωση των αναγνωστών και στο πλαίσιο της βιωσιμότητας του ηλεκτρονικού περιβάλλοντος.

περιλαμβάνονται, όπως και στο χειρόγραφο, ανεξάρτητα τμήματα: η «Ερωτική αλφάβητος» (αλφαβητική ακροστιχίδα, στ. 1-108), 15 ερωτικά δίστιχα (στ. 109-139), τα «Εκατόλογα της αγάπης» (αριθμητική ακροστιχίδα, στ. 140-330), 19 ερωτικά άσματα (στ. 331-488), παρακλήσεις και παράπονα νέου προς την ερωμένη του (στ. 489-619), διαλογική ερωτική αλφάβητος μεταξύ νέου και νέας (στ. 620-676) και ερωτικές στροφές, υπολείμματα παλιών ποιημάτων (στ. 677-714). Τα ροδιακά ερωτικά τραγούδια είναι γεμάτα ζωντανές περιγραφές, λυρισμό και ευαισθησία. Κατά τον Καρλ Κρουμπάχερ (1900, 57), πρόκειται για 7-8 συλλογές, «αι οποίαι εν αρχή μετεβιβάζονται από χειρός εις χείρα χωριστά, έπειτα δε υπό φίλου τινός της δημοτικής ποιήσεως συνηνώθησαν εις εν χειρόγραφον». Στην έκδοση του 1913 προστέθηκε και μια πλήρης συλλογή από παραλλαγές σύγχρονων δημοτικών «Εκατόλογων» (Πολίτης 1954, 266).

Γραμματολογικό είδος

Το *ερωτοπαίγνιον* είναι σύντομο ερωτικό ποίημα που έχει τη μορφή παιχνιδιού σε δίστιχα, με αλφαβητική συνήθως ακροστιχίδα. Ετυμολογικά είναι σύνθετη λέξη αποτελούμενη από δύο μέρη: *έρως*, γεν. -ωτος + *παίγνιον*. Τα *ερωτοπαίγνια*, λοιπόν, είναι ερωτικά ποιήματα που ανήκουν στην όψιμη βυζαντινή ή την πρώιμη μεταβυζαντινή/νεοελληνική εποχή και, παρά τον προσωπικό τους τόνο και την εσωτερική διαμόρφωση των στίχων, κατατάσσονται στα δημοτικοφανή (και όχι δημοτικά) τραγούδια, λόγω της γλωσσικής τους μορφής και του χαριτωμένου ύφους τους.

Προέλευση

Στο θέμα της προέλευσης των ποιημάτων υπάρχει διαφωνία μεταξύ των μελετητών. Οι περισσότεροι υποστηρίζουν πως τα ερωτικά ποιήματα δεν μπορεί να γράφτηκαν αλλού παρά στην ιπποκρατούμενη Ρόδο. Τη ροδιακή τους προέλευση συμπέρανε και ο Wilhelm Wagner από τον στίχο του υπ' αριθμόν 51 άσματος της συλλογής:

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Ερωτοπαίγνια* ή *Καταλόγια. Στίχοι περί έρωτος και αγάπης*)

«την κόρην την εφίλησα στην Ρόδον την εφήκα» (Wagner 1879, 3-4). Όμως, ο [Νικόλαος Πολίτης](#) αμφισβήτησε τη ροδιακή καταγωγή τους, χαρακτηρίζοντάς τα μάλιστα «ακραιφνώς δημοτικά άσματα» (Πολίτης 1932, 252). Σύμφωνα με τα τελευταία πορίσματα της έρευνας, εικάζεται ότι η συλλογή αποτελεί συγκέντρωση ποιημάτων διαφορετικών συγγραφέων, προερχόμενων από διάφορες περιοχές του νησιωτικού χώρου (Λεντάρη 2007, 1058), πιθανότατα κυρίως του δωδεκανησιακού.

Ο ποιητής

Τα *Ερωτοπαίγνια*, που αποτελούν εξαιρετο δείγμα της πρώιμης λαϊκής και λαϊκότερης νεοελληνικής ποίησης, είναι έργο άγνωστου/-ων ποιητή/-ών. Οι στίχοι των τραγουδιών είναι είτε γνήσιοι δημοτικοί είτε καμωμένοι από άνθρωπο/-ους πολύ κοντά στην αίσθηση του δημοτικού στίχου. Κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν πως η χρησιμοποίηση της λέξης «έρως» αντί της λέξης «αγάπη», σε συνδυασμό και με κάποια άλλα στοιχεία, πείθουν ότι τα συνέθεσε δόκιμος/-οι λυρικός/-οί ποιητής/-ές, με βαθιά γνώση της σύγχρονης ομόθεμης ιταλικής ποίησης και παράλληλη επίδραση από τα δημοτικά τραγούδια.

Στιχουργία και χαρακτήρας

Τα ερωτικά τραγούδια, που είναι γραμμένα σε ανομοιοκατάληκτους [δεκαπεντασύλλαβους στίχους](#), εμφανίζουν μεγάλη ποικιλία και ακμαία προφορική παράδοση: συγκεκριμένα, καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα θεμάτων, ποιητικών μορφών, εικονοπλαστικών και συμβολικών εκφράσεων: λυρική έκφραση ατομικών συναισθημάτων και παθών, εξομολογήσεις και ερωτικούς διαλόγους, αφηγηματική εκδίπλωση μικρών ιστοριών και ερωτικές [αλληγορίες](#). Το σημαντικό δεν βρίσκεται στο θέμα του έρωτα καθαυτό, που, ως διαχρονικό βίωμα, συναντάται και στα μεσαιωνικά κείμενα, αλλά στο ότι αλλάζει ο χειρισμός του θέματος. Από τη στιγμή που ο νέος βγαίνει και ζητά φιλή («δός με, κόρη, το φιλή») και η κόρη ανταποκρίνεται («φιλήν σε θέλω δώσει») κι αυτό, με τα τολμηρά του συμφραζόμενα, γίνεται

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Ερωτοπαίγνια* ή *Καταλόγια. Στίχοι περί έρωτος και αγάπης*)

λογοτεχνικό θέμα, έχουμε την πρώτη σοβαρή ένδειξη ότι ο μετασχηματισμός από τη βυζαντινή στη νεοελληνική πολιτισμική φάση έχει αρχίσει. Η στροφή αυτή δηλώνει την πίστη του ανθρώπου στις φυσικές αξίες και συνδέεται με τη χαρά και την πληρότητα της ζωής. Για πρώτη φορά στα ερωτικά ποιήματα του 15ου αιώνα απενοχοποιείται ο σαρκικός έρωτας και επανιεραρχούνται οι αξίες. Αντί η θνητή μοίρα του ανθρώπου να χρησιμοποιείται ως επιχείρημα για τη ματαιότητα της ζωής και την επιστροφή στον θεό (σύμφωνα με τη βυζαντινή παράδοση των ηθικοδιδασκτικών ποιημάτων), χρησιμοποιείται αντίθετα για να θεμελιώσει την αναγκαιότητα της απόλαυσης των ζωικών αξιών («και να γλυκοφιλούμεθα πριν να μας εύρει γήρας και λάβει μας ο θάνατος και φάγει μας το χώμαν»). Ο έρωτας, ως αξία φυσική, συνδέεται αξεχώριστα από τη μια με την ευδαιμονία και πληρότητα του όντος κι από την άλλη με τον ύμνο του σωματικού κάλλους (της γυναικείας ομορφιάς κυρίως). Η αντίληψη του έρωτα ως αξίας φυσικής εκφράζεται άμεσα, στα θεματικά περιεχόμενα, και έμμεσα, στην εικονοπλασία και τους συμβολικούς κώδικες (Καψωμένος 2009, 34-39).

Λογοτεχνική αξία

Για τη λογοτεχνική αξία των μεσαιωνικών αυτών στιχουργημάτων δεν υπάρχει καμία αμφιβολία εκ μέρους των μελετητών, οι οποίοι τα θεωρούν αξιόλογα, τόσο για την τεχνική και γλωσσική αρτιότητά τους όσο και για το γνήσιο λαϊκό συναίσθημά τους. Αξιολογώντας τα *Ερωτοπαίγνια*, ο Καρλ Κρουμπάχερ (1900, 57) τα κατατάσσει «εις τα άριστα και περιεργότατα προϊόντα συμπάσης της δημοτικής ελληνικής ποιήσεως», ενώ η Τίνα Λεντάρη (2007, 1057) αποφαινεται πως αποτελούν την εκτενέστερη και σημαντικότερη συλλογή μεσαιωνικής ερωτικής ποίησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Καψωμένος 2009

Ερατοσθένης Γ. Καψωμένος, «Ο έρωτας στο δημοτικό τραγούδι», *Αρχαιολογία και τέχνες*, τχ. 111 (Ιούνιος 2009), σ. 34-39.

Κρουμπάχερ 1900

Καρλ Κρουμπάχερ, *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας*, μεταφρασθείσα υπό Γεωργίου Σωτηριάδου, τ. 3, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1900.

Λεντάρη 2007

Τίνα Λεντάρη, «Καταλόγια. Στίχοι περί έρωτος και αγάπης», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 1057-1058.

Πολίτης 1932

Νικόλαος Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, Τύποις Παρασκευά Λεωνή, Αθήνα³ 1932.

Πολίτης 1954

Λίνος Πολίτης, «Μερικές σημειώσεις στα “Ερωτοπαίγνια”», *Ελληνικά*, τ. 13, τχ. 2 (1954), σ. 266-273.

Wagner 1879

Wilhelm Wagner (επιμ.), *Αλφάβητος της αγάπης. Das ABC Der Liebe. Eine Sammlung Rhodischer Liebeslieder Zum Ersten Male Herausgegeben Metrisch Übersetzt Und Mit Einem Wörterbuche Versehen*, Teubner, Λειψία 1879.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.» Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Ερωτοπαίγνια* ή *Καταλόγια. Στίχοι περί έρωτος και αγάπης*)